

Veileder for tilgjengelighet ved valg

Praktiske råd for tilrettelegging av gode og tilgjengelige valglokaler i kommunene

Innhold

I. Hvorfor tilgjengelighet?	3
II. En praktisk guide for å oppnå tilgjengelighet	4
III. Sjekklistor	5

I. Hvorfor tilgjengelighet?

Det er et viktig prinsipp for demokratiet at alle skal kunne delta i det som skjer i lokalmiljøet og offentligheten, som for eksempel stemmegivning. Målet med universell utforming er å gjøre samfunnet enklere å bruke, for så mange som mulig. Å klare seg selv, finne frem på egenhånd, og komme seg inn på offentlige steder uten hjelp er et viktig gode som gjør det mulig for alle å delta i samfunnet. Dette er en menneskerett og er nedfelt i FN-konvensjonen til funksjonshemmedes rettigheter. Universell utforming er viktig for å oppnå likestilling og forebygge diskriminering.

Universell utforming er noe vi alle i løpet av livet kan ha behov for, fra foreldre som ferdes med barnevogn, barn, unge eller eldre med benbrudd, middelaldrene som får behov for briller og bedre lys, eller personer med ulike former for synlige eller usynlige funksjonsnedsettelse. Alle nyter godt av et samfunn som er universelt utformet.

Dersom de fysiske omgivelsene eller offentlige tjenester ikke er tilgjengelige eller tilrettelagt for et mangfold av mennesker, bidrar det til diskriminering og utestenging av enkeltpersoner eller grupper av mennesker.

Få oppgaver er så tett knyttet til det å delta i samfunnet som det å avgi sin stemme ved valg. At denne enkle, men viktige oppgaven er tilgjengelig for alle er derfor et uomtvistelig demokratisk prinsipp.

Plikten til universell utforming er lovfestet i Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven). Kapittel 3 i loven har bestemmelser om universell utforming og individuell tilrettelegging. I veiledningen punkt III nedenfor fremgår det at med egnede lokaler, menes primært at lokalene bør ha et offisielt preg. Dette innebærer blant annet at denne type lokaler i utgangspunktet skal være universelt tilpasset. Dersom det ikke er tilfelle, foreligger det en plikt for kommunen å tilrettelegge for universell utforming av lokalet jfr. § 17. bestemmelsens tredje ledd har en bestemmelse om at plikten ikke strekker seg så langt at det blir en uforholdsmessig byrde for kommunen å tilrettelegge.

Kommunen vurderer selv hvilke valglokaler de vil benytte. I denne vurderingen må de se på tilgjengelighet *til* og *i* valglokalet. Kravet til universell utforming og grad av uforholdsmessig byrde for å oppfylle kravet om universell utforming må ses i lys av valgt lokale og hvilke tiltak og kostnader som kreves for å tilfredsstille kravene til alle velgere med funksjonsnedsettelse.

II. En praktisk guide for å oppnå tilgjengelighet

Målbeskrivelse

Målet med denne veilederen er å hjelpe kommunene til å tilby valglokaler som er tilgjengelig for alle velgere. Vi vet at det kan være vanskelig å utelukkende finne egnede valglokaler i bygninger som er universelt utformet. Denne veilederen fokuserer derfor på å hjelpe deg til å:

1. velge egnede valglokaler, og
2. avdekke hvilke praktiske grep du bør gjennomføre for å gjøre disse mest mulig tilgjengelige for alle velgere.

Slik bruker du veilederen

Veilederen er satt opp som en rekke sjekklister du går gjennom når du skal planlegge plassering, tilpassing og innredning av valglokalene. Du kan med fordel gjenbruke sjekklister for hvert valglokale.

Ved hvert punkt i sjekklister kan du krysse av for om kravet er oppfylt eller ikke. Noter eventuelle årsaker til hvorfor kravet ikke er oppfylt under merknader. Under hver sjekklister er et felt hvor du kan notere hvilke tiltak som eventuelt må gjennomføres for å oppfylle kravene.

Du vil legge merke til at sjekklister er fargekodet:

- Blå farge markerer at det aktuelle punktet er forankret i lov, forskrift eller valghåndboken
- Lilla farge markerer at punktet bidrar til å gjøre valglokalet mer tilgjengelig
- Hvit farge markerer at punktene er organisatoriske tips

Veilederen tar ikke for seg andre områder ved valg gjennomføringen der kommunene bør vurdere om tilgjengeligheten er god nok, som for eksempel utforming av eget informasjonsmateriell på nett eller papir. Dette er unnlatt for å rendyrke veilederen opp mot valglokaler. De fleste kommuner har også allerede etablerte retningslinjer på dette området.

III. Sjekklister

Forberedelser

Før du begynner selve jobben med å gjøre valget i din kommune tilgjengelig, anbefaler vi at du gjennomfører noen tiltak for å gjøre jobben med tilgjengelighet lettere. Den første oppgaven vi anbefaler er å gi det overordnede ansvaret for arbeidet med tilgjengelighet til valg i kommunen til én person. Personen bør få ansvaret med å følge opp og rapportere på status på tilgjengelighet i kommunen med denne veilederen som grunnlag.

Nr.	Hva skal du forberede?	Ja	Nei	Merknad
1.	Gi ansvar for tilgjengelighet til én person			
2.	Kontakt kommunale råd og/eller organisasjoner for personer med nedsatt funksjonsevne, elderråd og lignende for innspill til tilgjengelighet ved valg i kommunen			
3.	Kontakt teknisk etat, vaktmester eller andre ressurspersoner ansatt i kommunen for innspill til tilgjengelighet og gjennomføring av tiltak			
4.	Kontakt Hjelpemiddelsentralen, Vegvesenet eller andre instanser som har kompetanse og utstyr som kan forbedre tilgjengeligheten ved valg i kommunen			
Tiltak				

Vurdering av egnethet

Stemmegivning ved valg skal foregå i egnede lokaler. Hovedsakelig innebærer dette at lokalene bør ha et offisielt preg, og at man ikke kan benytte kommersielle lokaler. Velgerne skal føle seg bekvemme i stemmegivningssituasjonen og ha tillit til at stemmegivningen foregår på en trygg måte. Dette er likevel ikke til hinder for at det kan gjennomføres forhåndsstemmegivning på kjøpesentre eller tilsvarende steder dersom lokalet er godt tilrettelagt for alle og kan foregå mest mulig uforstyrret av annen aktivitet i senteret.

Nr.	Hva skal du undersøke?	Ja	Nei	Merknad
1.	Har lokalet et offisielt preg?			
2.	Kan stemmegivningen foregå i rolige former?			

3.	Er lokalet: a) offentlig, eller b) et eget rom/midlertidig lokale hvis stemmegivning foregår på kjøpesentre eller lignende?			
Tiltak				

Tilgjengelighet *til* valglokalet

Når du skal vurdere hvilke lokaler som skal benyttes til forhåndsstemmegivning og på valgdagen, er det et prinsipp at alle velgere skal kunne ta seg inn i valglokalet uten hjelp. Hvis slike lokaler ikke finnes i kommunen, må du se på muligheten for å iverksette tiltak som gjør lokalene tilgjengelige for velgerne.

At forhåndsstemme- og valglokalene skal være tilgjengelige gjelder for alle lokaler i kommunen. Det innebærer at Valgstyret ikke kan beslutte at det er tilstrekkelig med kun ett tilgjengelig valglokale. Valgstyret kan heller ikke beslutte at man skal la være å tilrettelegge et lokale, fordi man mener at det ikke er et behov i en aktuell krets.

Parkering og offentlig transport

Du må vurdere om det er tilstrekkelig med parkeringsmuligheter og/eller muligheter for å benytte offentlig transport for velgerne som skal avgi sin stemme. Generelt er gode parkeringsmuligheter viktig i mindre byer og tettsteder, mens et godt kollektivtilbud har større effekt i de større byene. Husk at for enkelte velgergrupper er bil uansett det eneste mulige fremkomstmiddelet.

Nr.	Hva skal du undersøke?	Ja	Nei	Merknad
1.	Er det HC-parkeringsplasser maksimalt 300 meter fra lokalet?			
2.	Er det parkeringsmuligheter <i>og/eller</i> holdeplass for offentlig transport maksimalt 300 meter fra lokalet?			
3.	Finnes det et midlertidig sted man kan stoppe med bilen for å stemme utenfor valglokalet (gjelder bare valgtingslokaler)?			
Tiltak				

Hindringer

For å sørge for tilgjengeligheten til et valglokale, må du se etter hindringer. Husk å undersøke **alle** veier til valglokale for hindringer, slik at tilgjengeligheten til lokalet er sikret uavhengig av om velgeren kommer til fots, ved offentlig transport eller fra en parkeringsplass.

Nr.	Hva skal du undersøke?	Ja	Nei	Merknad
1.	Er det god klaring til store gjenstander som plantekasser, sykkelstativ eller lignende på veiene til valglokalet?			
2.	Er det mulig for personer med nedsatt funksjonsevne å komme seg fra parkeringsplass/holdeplass til bygningen valglokalet ligger i uten hjelp?			
3.	Er det mulig for personer med nedsatt funksjonsevne å komme seg fra inngangen og inn til valglokalet uten hjelp?			
4.	Er hindringer eller snublefarer som for eksempel trapper, trinn eller terskler på veien til valglokalet merket?			
5.	Sjekkes det at det ikke dukker opp hindringer på vei til valglokalet under stemmegivningsperioden?			
6.	Kan alle dørene inn og ut av valglokalet og bygningen dette ligger stå åpne eller åpnes ved hjelp av automatiske døråpnere?			
Tiltak				

MERK: Det er lurt å kartlegge hindringer i god tid før stemmegivningen starter, slik at eventuelle tiltak kan iverksettes. Husk samtidig at hindringer kan oppstå også etter du har gjennomført denne sjekken. Vi anbefaler derfor at dette sjekkes jevnlig under stemmegivningsperioden og før valgdagen.

Tydelig skilting

Sørg for at valglokalet er tydelig merket, velgeren skal ikke måtte lete etter valglokalet. Sørg for at det også er tydelig hvor man skal gå når man skal stemme, for eksempel ved å skilte godt fra naturlige parkeringsplasser og holdeplasser eller lignende, og hele veien inn til selve valglokalet.

Nr.	Hva skal du undersøke?	JA	Nei	Merknad
1.	Er skiltingen god og tydelig hele veien og er det mulig for svaksynte å komme tett på skiltene?			
2.	Er bygningen valglokalet holder til i tydelig merket?			
Tiltak				

Hva om kommunen har lokaler det ikke er mulig å gjøre tilgjengelig for alle velgere?

Valglokaler skal være tilgjengelig for alle velgergrupper. Mange lokaler som i utgangspunktet ikke er tilgjengelig, kan bli det ved å gjennomføre tiltak. Eksempler på dette er rullestolramper eller sette inn ekstra lyskilder.

Valgstyret kan i særlige tilfeller velge å benytte valglokaler som, tross tiltak, ikke er tilgjengelige for alle velgergrupper. Det skal i så fall legges en streng vurdering til grunn og en slik avgjørelse skal ikke forekomme uten at alternativer valglokaler vurderes.

Tilgjengelighet i valglokalet

I et valglokale er det store variasjoner i utfordringer og løsninger for å skape god tilgjengelighet for alle velgere. Flyten gjennom valglokalet og rømningsveier er opplagte ting man må tenke på, men også lysforhold, oversiktighet og dørterskler er eksempler på andre forhold som må vurderes.

Valglokalet

Det er flere forhold å tenke på når du skal vurdere om valglokalet er tilgjengelig for alle. Et tilgjengelig lokale bidrar både til god flyt og reduserer risikoen for ulykker eller andre uønskede hendelser.

Nr.	Hva skal du undersøke?	Ja	Nei	Merknad
1.	Er nødvendig valgutstyr plassert slik at flyten i stemmegivningsprosessen er optimal?			
2.	Er det god visuell informasjon: skilting og merking inne i og ut av valglokalet med god kontrast slik at velgerne greit ledes gjennom stemmegivningen?			
3.	Er det god belysning i valglokalet og særlig god belysning i valgavlukket?			
4.	Er det enkelt å ta seg rundt i valglokalet uten å møte på hindringer?			
5.	Er eventuelle synlige og ikke synlige hindringer godt markert?			
6.	Er det tatt i bruk ledelinjer (og sperrebånd hvis nødvendig) for å gjøre det enklere for velgerne å orientere seg i valglokalet?			
7.	Er gulvet sklisikkert?			
8.	Er rømningsveiene godt markert?			
9.	Er det god kontrast mellom vegg og dør (i motsetning til hvit dør på hvit vegg), og mellom dør og gulv?			
10.	Er eventuelle trapper sklisiske samt markert med farefelt i toppen og varselfelt i bunnen av trappen og langs hele trappebredden?			
11.	Har eventuelle trapper sammenhengende rekkverk?			
12.	Er det sitte-/hvilemuligheter i valglokalet?			
13.	Er det gode akustiske forhold uten for mye etterklang og støy fra omgivelsene?			
14.	Er det satt opp forbudsskilt mot å ha med dyr inn i valglokalene? NB: unntak for fører- og servicehund.			
Tiltak				

Hjelpemidler

I hvert valglokale bør du ha tilgang på et utvalg hjelpemidler som kan være nyttige for personer med nedsatt funksjonsevne.

Nr.	Hva skal du undersøke?	Ja	Nei	Merknad
1.	Er veileder til stemmeseddelen i punktskrift tilgjengelig i valglokalet?			
2.	Er det tilstrekkelig med stemmesedler med punktskrift i valglokalet?			
3.	Er det standlupe eller annen lupe som svaksynte kan bruke i valglokalet?			
4.	Er det stoler til avlastning for personer som står i kø, inne og ute?			
Tiltak				

Stemmeavlukket og valgurnen

De viktigste handlingene i en stemmegivning foregår i stemmeavlukket og ved valgurnen. Disse må derfor settes opp og plasseres slik at de kan betjenes av alle.

Nr.	Hva skal du undersøke?	Ja	Nei	Merknad
1.	Er det minst ett stemmeavlukke som er tilrettelagt for lav betjeningshøyde der bord, penn, lys, stemmesedler og informasjon må være tilrettelagt lavt?			
2.	Er stemmeavluksene tilrettelagt slik at synshemmede kan finne frem til rett stemmeseddel uten bistand fra andre?			
3.	Er hyllene med stemmesedler markert med skilt og påførte partinavn med uskadet punktskrift?			
4.	Er stasjonen hvor velger avlegger sin stemme organisert slik at rullestolbrukere kan holde stemmeseddelen mens denne stemples?			
5.	Er valgurnen plassert slik at rullestolbrukere kan legge stemmeseddelen i valgurnen selv?			
Tiltak				

Noen velgere trenger hjelp til å avgi sin stemme. Velgerne vurderer selv hva de trenger hjelp til, og det kan være alt fra generell informasjon til hjelp med selve valghandlingen i stemmeavsluttet.

Velger som på grunn av psykiske eller fysiske funksjonsnedsettelse ikke kan stemme alene, har rett til få assistanse av egenvalgt hjelper eller valgmedarbeider. Retten til assistanse gjelder både ved forhåndstemming og stemming på valgdagen. Det avgjørende for retten til assistanse er om den nedsatte funksjonsevnen medfører at velgeren ikke kan stemme alene. Alle former for psykisk eller fysisk funksjonsnedsettelse kan gi rett til assistanse. Typiske tilfeller som ikke er en funksjonsnedsettelse er manglende norskkunnskaper og manglende kunnskap om valghandlingen. Dette er eksempler på tilfeller hvor velgeren kan avhjelpest med valgmedarbeiderens veiledning utenfor selve valgavsluttet. Ved vurderingen om det foreligger en funksjonsnedsettelse som har betydning for velgerens evne til å gjennomføre valghandlingen, skal eventuell tvil komme velgeren til gode. Det kreves ikke dokumentasjon på funksjonsnedsettelsen.

Nr.	Hva skal du undersøke?	Ja	Nei	Merknad
1.	Er det gode rutiner for hvordan valgmedarbeidere mottar og informerer velgere om stemmegivningsprosessen?			
2.	Er alle valgmedarbeidere godt kjent med regelverket for assistanse i valglokalet?			
3.	Er bemanningen god nok til å tilby veiledning eller assistanse til de som trenger det?			
4.	Er det utformet tydelige kjennetegn som valgfunksjonærene kan bære på valgdagen slik at de lett kan kontaktes?			
Tiltak				

Tilrettelegging for stemmegivning andre steder

Ikke alle kan eller ønsker å avgi sin stemme i et valglokale. Alle kommuner er derfor pålagt å legge til rette for stemmegivning andre steder for de som trenger det.

Stemmegivning utenfor valglokalet

Velgere som ikke er i stand til å komme seg inn i lokalet, kan avgi sin stemme umiddelbart utenfor valglokalet.

Nr.	Hva skal du undersøke?	Ja	Nei	Merknad
1.	Er valglokalet bemannet slik at to stemmemottakere er tilgjengelig til å ta imot stemmegivninger utenfor valglokalet?			

2.	Er et sett med stemmesedler tilgjengelig (én seddel for hver valgliste) og er disse organisert slik at hemmelig valg blir ivaretatt også utenfor valglokalet?			
3.	Er det en urne tilgjengelig til å ta imot stemmegivninger utenfor valglokalet?			
4.	Er det et stempel tilgjengelig til å ta imot stemmegivninger utenfor valglokalet?			
Tiltak				

Helse- og omsorgsinstitusjoner

Kommunene skal avholde forhåndsstemmegivning på alle helse- og omsorgsinstitusjoner. Valgstyret kan *ikke* vedta at det kun skal avholdes stemmegivning på enkelte av disse institusjonene. Eksempler på helse- og omsorgsinstitusjoner er sykehus, pleiehjem, etterbehandlingshjem mv. Kommunen kan også motta forhåndsstemmer hos personer som oppholder seg i omsorgsboliger med direkte tilknytning til helse- og omsorgsinstitusjoner. I tillegg bør kommunen også ha forhåndsstemmegivning på andre typer institusjoner, som militærbaser, fengsler og utdanningsinstitusjoner.

Kommunen er pliktig til å avholde forhåndsstemmegivning minst én dag ved alle institusjonene. Kommunen kan også velge å avholde forhåndsstemmegivning over flere dager. Forhåndsstemmegivningen bør legges så tett opp til valgdagen som mulig. Alle velgere har tilgang til å stemme på institusjonene, både beboere, pårørende, ansatte og andre velgere.

Nr.	Hva skal du undersøke?	Ja	Nei	Merknad
1.	Har det blitt opprettet kontakt med alle institusjonene i kommunen for organisere forhåndsstemmegivning?			
2.	Har det blitt gjennomført informasjonstiltak om når, hvor og hvordan stemmegivning skal foregå tilpasset beboerne på institusjonen?			
3.	Er det innredet et eget rom for forhåndsstemmegivningen, slik at det blir så likt et ordinært valglokale som mulig?			
4.	Noen må stemme på rommet sitt. Er dette organisert slik at velgeren kan avgi sin stemme i enerom og usett også i tilfeller der velgeren ikke bor på enerom?			
Tiltak				

Stemme hjemme

Velgere som på grunn av sykdom eller uførhet ikke kan avgi stemme på et forhåndsstemmested, kan søke om å stemme hjemme. Dette kalles «ambulerende stemmegivning». I henhold til lovverket, må velgeren søke til kommunen om dette.

Det er imidlertid ikke krav om skriftlig søknad, og kommunen bør derfor sørge for at det er enkelt for velgerne å ta kontakt hvis de ønsker å stemme hjemme. Velgeren trenger heller ikke å dokumentere sykdom eller uførhet. Det bør derfor være lav terskel for å søke om å stemme hjemme. Velgere som ikke har en synlig sykdom kan likevel finne det utfordrende å oppsøke et stemmelokale. Det bør derfor fremkomme tydelig av kommunens informasjon at alle som har en sykdom som gjør at de ikke kommer seg til et forhåndsstemmested kan stemme hjemme.

Nr.	Hva skal du undersøke?	Ja	Nei	Merknad
1.	Har det blitt sørget for å informere de aktuelle målgruppene om muligheten og fristen (mellom siste tirsdag og siste fredag før valgdagen) for å stemme hjemme?			
2.	Har det blitt opprettet et samarbeid med kommunale tjenester for å informere om og gjennomføre ambulerende stemmegivning, for eksempel hjemmetjenesten, NAV-kontorer, NAV Hjelpemiddelsentral eller lokale brukerorganisasjoner?			
Tiltak				

Mye kan gjøres med enkle tiltak

Har du kommet deg gjennom sjekklisten og notert deg mange merknader på flere valglokaler? Fortvil ikke. Mye kan gjøres for å forbedre tilgjengeligheten i de fleste valglokaler. Kan du bygge en rampe slik at inngangspartiet blir mer tilgjengelig? Litt ledeteip og eventuelt sperrebånd kan også gjøre underverker for mange. Studer derfor merknadene dine og noter hvilke tiltak som kan ha god effekt. Bruk gjerne ressurser i kommunen i dette arbeidet. Eksempel på hvem dette kan være, finner du under forberedelser i denne veilederen.

Lykke til!

Valgdirektoratet og Barne,- ungdoms- og familiedirektoratet

